

mo nga Maori—ara :—ki te rahui i te wahanga kotahi i roto i nga wahanga kotahi tekau o nga whenua katoa e karaatitia ana ki te Whakaminenga o Niu Tireni i raro ano i taua whakaritenga, a i puritia ano hoki e te Kawanatanga ki a ratou te mana ki era atu whenua katoa e kaha ai ratou te whakahaere i nga mea i mohiotia ai e ratou e tika ana hei painga mo nga Maori.

Engari, kihai pea tenei mana i mau tonu ki te Karauna i runga i nga whenua i whakawhiwhia ki te Whakaminenga o Niu Tireni i muri i te wa i mana ai te ture kua whakahuatia i runga ake nei, natemea i raro i nga tikanga o taua ture i riro katoa nga whenua takoto noa a te Karauna, i roto i te Porowini o Niu Manita, i te Whakaminenga o Niu Tireni me nga mana katoa o te Kuini i runga i aua whenua i riro katoa i taua Whakaminenga; engari ko nga mea i whakaaetia ki nga Maori mo aua whenua i te wa i hokona ai ki te Karauna kihai era i riro; otira kihai te Kawanatanga i whai mana ki te tonomo te taha ki nga Maori kia whakataua nga wahanga whakatekau o te whenua ki nga Maori, natemea kahore tena tikanga i whakaurua ki te pukapuka hoko.

I roto i tetahi pukapuka i tuhia e te Makuhi o Nomanapi i te 14 o nga ra o Akuhata, 1839, i matua whai kupu ia ki a Kawana Hopihana mo nga tikanga hei whakaoti i nga take a nga Maori ki nga whenua, ka mutu ka whakaaturia atu e ia enei kupu mo nga hoko whenua Maori ara : “ Ko te mahi mau he hoko mo te Karauna i runga i nga tikanga marama nga whenua a nga Maori e takoto noa ana hei kainga mo nga pakeha e heke atu ana ki Niu Tireni noho ai. Ko aua tu hoko katoa ma tetahi Apiha e whakaturia ana e koe hei kai-tiaki mo nga Maori e whakahaere. Ko nga utu e puta mai ana i te hokonga o nga whenua ki nga pakeha ko era hei hoko i etahi atu whenua i muri atu, a mehemea ka peratia kahore he tikanga i whakaritea ai etahi moni ke atu. Ki taku mahara hoki he iti rawa nga moni i utua e te Kawanatanga ki nga Maori, he nui rawa nga moni e riro mai i te Kawanatanga i runga i te hokonga o nga whenua ki nga pakeha; a kahore hoki he o tenei natemea kahore he tikanga o te nuinga o nga whenua ki nga Maori, e kore hoki e taea e ratou te hoko mo tetahi utu nui atu. Ahakoa hoki kei te Kawanatanga o Ingarangi aua whenua ka takoto noa iho etahi wahi, engari ma te hari moni atu a te pakeha i Ingarangi me to ratou noho ki runga i te whenua mahi ai ka nui ai te utu. A ka whiwhi hoki nga Maori i te painga i te nui haere o te utu o nga whenua.”

I penei ano hoki nga mahara o Ara Kerei mo te hoko i nga whenua takoto noa iho ki te utu iti, inahoki nga kupu o tana pukapuka i tuhituhi ai ki te Komiti o te Haahi Weteriana i te 13 o nga ra o Aperira, 1848. Koia nei aua kupu ara : “ E kore te Kawanatanga e mahi he mehemea ka hokona e ratou nga whenua a nga Maori mo te utu iti ahakoa kei te Karauna anake te mana hoko. Ko te whakaaro hoki o te Karauna mo nga whenua e hokona ana e ratou he whakahaere i aua whenua hei painga mo te katoa, e kore e tika kia hokona nga whenua takoto noa a nga Maori ki te utu i tika mo aua whenua ina nohoia e te pakeha, engari me ata whakarite te utu ki nga painga i puta mai ki nga Maori i aua whenua i te wa i hokona ai. Mehemea e tika ana tenei mahara, he utu iti rawa nei te utu tika mo nga whenua takoto noa.”

Ko te mea nui hei whakaaro iho i runga i te whakanohonoho tangata ki nga whenua e nohoia ana e nga iwi penei me te Maori he kimi i tetahi painga hei tuku atu ki a ratou kia rite ai aua painga ki nga whenua e tukua mai ana e ratou, natemea e hara nga moni e puta atu nei ki a ratou i te utu tika mo te taonga nui nei mo te whenua. Ko te utu tika, he rahui i etahi wahi o nga whenua e hokona ana hei oranga mo ratou, a kua taea noatia tenei mehemea i whakaotia i te wa i hokona ai nga whenua o te pito ki runga o te Waipounamu. Mehemea i peratia kua whiwhi nga Maori ki tetahi taonga e nui haere ai te utu, a kua tau hoki ki a ratou nga painga i maharatia kia tau kia ratou i runga i te nohoanga o te pakeha ki o ratou whenua.

He mahara na te Whakaminenga o Niu Tireni kia kaua e pa he mate ki nga Maori i runga i te noho o te pakeha ki o ratou whenua, i whakaritea ai e te Whakaminenga nga whenua porohita ma nga Maori, natemea e kore enei e taea te whakakore atu, engari ka nui haere te utu ka riro atu hoki i nga Maori he whenua utu nui hei utu mo nga whenua tikanga—kore i hokona nei e ratou. Otira hei utu mo te wa i hokona ai, a kei tirohia kinotia hoki ratou e te katoa, i hoatu e te Whakaminenga ki nga Maori etahi moni i kiia i taua wa he utu tika mo te whenua, engari i mahara te Whakaminenga ko nga porohita i whakaritea nei e ratou hei oranga ma nga Maori, hei tuunga kura, hohipera me era atu mea pera, ko ena nga tino utu mo te whenua.

I roto i etahi kupu tohutohu a Te Whakaminenga ki a Kanara Wairaweke, to ratou tino kai-whakahaere i whakaturia nei e ratou hei apiha hoko whenua ma ratou i Niu Tireni, i whai kupu penei ratou ki a ia mo nga whenua Maori e hokona ana e ia : “ Me whakarere—ke e koe tetahi tino tikanga i roto i nga hoko a te Whakaminenga kia kaua e rite ki nga hoko a era atu tangata. He utu iti rawa te utu tika mo nga whenua takoto noa a nga Maori, no reira e kore tatou e mahara ki te iti o te utu i tukua nei ki a ratou. Kahore kau he tikanga o te whenua, engari kia nui nga moni e pau i runga i te kawenga tangata atu ki runga i nga whenua noho ai katahi ka nui ake te utu. Engari kahore ano pea nga Maori i mohio ki te mate e pa ana ki te iwi mehemea ka hokona katoatia o ratou whenua. Ko te mea tika me whakamarama atu enei mea ki a ratou, a ma nga tangata hoko whenua e tiaki nga Maori kei paangia ratou e nga mate e kore nei e mohiotia e ratou, Ko te mate e pa ki a ratou, a e kore e kitea wawetia e ratou, ko to ratou noho whenua kore i roto i tetahi atu iwi i te mea kua nui te utu o te whenua i runga i te heke atu o taua iwi. E kore e pa he mate ki nga Maori i runga i te hokonga o ratou whenua, engari ko te take e mate ai ratou ka noho ratou i roto i tetahi atu iwi mohio atu i a ratou, a na taua iwi hoki i nui ai te utu mo nga whenua. Mehemea ka tirohia ko te painga anake mo nga Maori, he pai ke pea mo ratou mehemea kihai ratou i whakaakona ki nga tikanga pakeha. Kahore pea tenei whakaaro i puta ki nga tangata i hoko i nga whenua a nga Maori i mua atu nei. Na te Whakaminenga o te tau 1837 i whakaatu mai i te tuatahi, a e tino manaakitia ana taua whakaaro e tenei Whakaminenga. I runga i tetahi whakaaro a te Whakaminenga o te tau 1837 i hiahia nei ratou kia mahia tetahi ture mo nga hoko whenua Maori o mua tae noa ki nga hoko o naianei, me tuhituhi e koe ki roto i nga pukapuka hoko katoa ka whakahokia atu etahi wahi o nga whenua e hokona ana, ko aua wahi ka rite ki te wahanga kotahi i roto i nga wahanga kotahi tekau o te whenua e hokona ana. Ka whakahokia atu aua wahi hei oranga mo nga whanau rangatira o te iwi, a me ki atu hoki koe ki a